

“*BETER*” SÖZCÜ ÜNÜN FARKLI BİR KULLANIMI

*Gülsel SEV**

ÖZET

Zarfların çeşitlerinden biri olan azlık çokluk zarfları, bir sıfatta, bir zarfta, bir olu veya kılı ta azlık çokluk gösteren, bunları azlık çokluk bakımından peki tiren ve ne kadar? ne derece? sorularını karıştıran miktar ve derece bildiren zarflardır. Bu yazıda *beter* sözcü ünün farklı bir kullanımını inceleyeceğiz. Çalışmada *'beter'* sözcü ünün, tıpkı *'çok, pek, fazla'*

Bu çalı mada ‘beter’ sözcü ünün, aynı ‘*çok, pek, fazla*’ gibi, azlık çokluk zarfı olarak kullanımına i aret edilecektir. Sözcü ün edebî dilde kullanımını öyledir:

beter (bed-ter) Farsça kökenli bir sözcüktür. TDK Türkçe Sözlük’te sıfat olarak ‘daha kötü, çok kötü’ manası verilmi ve öyle örneklendirilmi tir².

“*Çöllere, Yemen ellerinden beter imi .*” -A. Gündüz.

Kelime, yukarıda da görüldü ü üzere, kaynak dilde iki morfemden olu mu tur. ‘kötü’ anlamındaki ‘bed’ sözüne –ter derecelendirme eki getirilmi tir. Ancak sözcük Türkçede tek morfem olarak algılanır.

L. Campbell, ödünclemelerin yapısını incelerken, kaynak dilde birden çok morfemden olu an, ba ka bir ifadeyle karma ık olan kelimelerin, alıcı dilde tek morfemden olu mu gibi kullanıldı mı ve bu sebeple de ödünclemelerde yapısal bir basitlemenin görüldü ünü belirtir. Örne in, spanyolcadan ngilizceye geçen *alligator* (timsah) kelimesi *al* (the) ve *lagarto* (timsah) morfemlerinden olu mu tur. Ancak bu kelime ngilizcede tek morfemlidir. Benzer ekilde Fransızcadan ngilizceye geçmi olan ve yapı bakımından basit sayılan *vinegar* kelimesi de Fransızcada *vin* (üzüm) ve *aigre* (ek i, mayho) morfemlerinin birle iminden elde edilmi tir³.

Yine dilimizde, TDK Türkçe Sözlük’te de görüldü ü gibi, *beter*’in peki tirilmi sıfat olan *besbeter* (*be beter*) kullanımı da vardır⁴.

“*Karde i Vasfi kocasından be beterd i. Babasından kalan servetin altından girip üstünden çıkmı tı.*” -H. R. Gürpınar.

Türkçemizde *beter*’in

üyu vukuundan beter: Bir eyin dedikodusunun yapılması, onun gerçeğe mesinden daha kötüdür.

beter’in dilimizdeki bütün kullanımlarında anlamı, örneklerden de anlaşıldığı gibi, ‘*daha kötü, çok kötü*’ eklindedir.

* * *

Afyonkarahisar’ın Çay ilçesinde beter ‘*çok, pek*’ anlamlarında, azlık çokluk zarfı olarak kullanılmaktadır.

beter eyi, beter güzel, beter ıscak, beter kötü, beter a ladı, beter gızdı vb.

Örneklere ‘beter’ sözcüğüün özellikle de ‘*beter kötü*’ örneğinde, Türkiye Türkçesindeki ‘daha kötü, çok kötü’ manası tamıdışı çok açıktır. Böyle olsaydı manasının ‘daha kötü kötü’, ‘çok kötü kötü’ ekinde olması gerekirdi. Oysa burada *kötü* sıfatını *beter* zarfı derecelendirerek ‘çok kötü’ manası vermektedir.

Dilimizde, beter gibi, ‘çok, pek’ anlamlarına gelip Türkçe kökenli olmayan bazı azlık çokluk zarfları da vardır: *gayet, fazla, fevkalade, müthi* gibi. Bunlara pekâlâ ‘beter’ de ilave edilebilir.

M. Sarı’nın Türkçeye girdikten sonra türdeşlikli ürayan batı kökenli kelimeleri inceleyen çalışmasında “Kaynak dilde sıfat ve isim gibi kullanılan bazı kelimelere, Türkçede kaynak dildeki görevlerine ek olarak bir de zarf görevi eklenmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi Türkçede sıfatların zarf olarak da kullanılması yaygındır. Bu sebeple, batı dillerinde sıfat olan ancak zarf gibi kullanılmayan birçok kelime, Türkçede zarf özelliği de kazanmıştır.” ekindeki açıklamaları çalışmanın konusunu destekler niteliktedir.⁷ öyle ki; beterin geldiği dilde yani Farsçada sıfat olarak kullanıldığı TDK Türkçe Sözlük’te de ifade edilmiştir. Bu çalışmada ise kelimenin zarf özelliği de gösterilerek zarf olarak kullanılabilmesi ispatlanmaya çalışılacaktır.

TDK’nın Türkiye Türkçesi Aızları Sözlüğü’nde de beter’in azlık çokluk zarfı olarak daha çok Afyonkarahisar ve civarında ‘çok, pek’ manalarında kullanıldığı, örnekler ve açıklamalarla belirtilmiştir.⁸

beter (I) Çok, pek. -Derleme Sözlüğü c: 2.

*Bolvadin –**Afyon**

Hacıkebir, Çavdarhisar *Emet –**Kütahya**

-**Kars köyleri**

beter (I)

[-> bet (I) -1] -Derleme Sözlüğü c: 2.

bet (I)

1. Çok, pek: Bu daylar bet güzel olmuştur. -Derleme Sözlüğü c: 2.

Anbanaz –**Afyon**

⁷ Mustafa Sarı, “Türkiye Türkçesinde Sözcük Türlerinin Değişiklikleri Üzerine”, **Türkoloji**, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği Yay., No:1, Ankara, 2000, s. 227-242.

⁸ <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=beter>

*Sivrihisar ve köyleri –**Eski ehir**

beter (II)

Azar, paylama. -Derleme Sözlü ü c: 2.

*Bor -**Ni de**

Tietze'nin sözlü ünde de beter'in ‘daha kötü’ manasının dı ında kayda de er kullanımlarına rastlanmaktadır.

beter

Daha kötü < Fa. batar (bad ‘kötü’ + comparitivus hâlini gösteren –tar eki)

beter: Kötü.

“*O yıl da öyle bir **beter** ki ki hiç sormayın!*”

“*En **beteri** gurbet!*”

beter: Güzel, manadaki de i me için.

“*Gız ki dünya öylesini tanımanı . Adı Arsalus. Çok **beter** gözlüydü.*”¹¹

Örneklere de anla ıldı ı gibi a ızlarda da beter'in Türkiye Türkçesindeki gibi ‘daha kötü, çok kötü’ manalarının yanında burada de erlendirmeye alınmayan ‘kötü, huysuz, kavgacı; güzel, iyi; azar, paylama’ kullanımlarının da bulunması dikkat çekicidir.

* * *

Bütün bu açıklamaların ı ı ında Afyonkarahisar ve civarında ‘**çok, pek, fazla**’ manalarında kullanılan ‘**beter**’ sözcü üne gerek TDK Türkçe Sözlük madde ba ı anlamlandırma çalı malarında

KAYNAKLAR

- 📖 CAMPBELL Lyle, **Historical Linguistics**, Edinburg University Press, 1998.
- 📖 KORKMAZ Zeynep, **Grammer Terimleri Sözlü ü**, TDK Yayınları, Ankara 2007.
- 📖 SARI Mustafa, “Türkiye Türkçesinde Sözcük Türlerinin De i ikli e U raması”, **Türkoloji**, Dil ve Edebiyat Ara tırmaları Derne i Yayınları, No:1, Ankara 2000, s. 227-242.
- 📖 SARI Mustafa, **Türkçenin Batı Dilleriyle li kisi**, TDK Yayınları, Ankara 2008.
- 📖 SEV Gülsel, **Etmek Fiiliyle Yapılan Birle ik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılı ı**, TDK Yayınları, Ankara 2001.
- 📖 SOLMAZ Erhan, **Bolvadin, Çay ve Çobanlar A zı**, Yayımlanmamı Yüksek Lisans Tezi,